קול דודי דופק — איוב

אכן! זוהי התשובה שניתנה על-ידי הבורא לאיוב. כל עוד איוב, כעבד הגורל, התפלסף על סיבות ומניעים, ותבע תובנה במהות הרע, שואל וממלמל ללא הרף: "מדוע ולשם מה בא הסבל", ענה לו הקדוש ברוך הוא בחריפות בשאלה הנוקבת: "הידעת?" (איוב לט:א).

מי זה מחשיך עצה במלין בלי דעת? אזור נא כגבר חלציך ואשאלך והודיעני. איפה היית ביסדי ארץ? הגד אם ידעת בינה... הידעת עת לדת יעלי סלע, חולל אילות תשמור? – איוב לח:ב-ד, איוב לט:א.

אם אינך יודע את אלף-בית הבריאה, מדוע להיות כה חצוף ולשאול שאלות על פעולת העולם? אך משהבין איוב כמה מוזרה הייתה שאלתו וכמה גדולה בורותו, והודה בכך ולא התבייש לומר: "לכן הגדתי ולא אבין, נפלאות ממני ולא אדע" (איוב מב:ג), או אז יכול היה האל לגלות לאיש הייעוד הזה את העקרונות האמיתיים הטמונים בסבל, כפי שבאים לידי ביטוי בהלכה. אמר הקדוש ברוך הוא: איוב! אמת, לעולם לא תבין את המהות הפנימית של ה'למה', את סיבת הסבל ותכליתו, אך דבר אחד אתה חייב לדעת: את יסוד תיקון הסבל. אם באמצעות סבלך תוכל להתעלות לדרגה רוחנית שטרם הגעת אליה, אזי תדע שייסוריך נועדו כאמצעי לשלמותך ברוח ובנפש. איוב! כאשר חסדי הציף אותך באופן שביטא הנביא, "הנני נוטה אליה כנהר שלום" (ישעיהו סו:יב) והיית ידוע ובעל השפעה ("ויהי האיש ההוא גדול מכל בני קדם" [איוב א:ג]), לא מילאת את התפקיד שחסדי הטיל עליך. היית איש תם וישר, ירא אלוהים וסר מרע. לא השתמשת בכוחך ועושרך לרעה. נתת צדקה רבה ("צדק לבשתי וילבשני, כמעיל וציף משפטי" [איוב כט:יד]). לא היססת להושיט עזרה ותמיכה לאחרים, ועמדת לצדם בשעת סכנתם ומצוקתם ("כי אמלט עני משווע, ויתום ולא עוזר לו" [איוב כט:יב]). אולם, עדיין היית חסר בהשגת מידת החסד הגדולה הזו בשני היבטים: (א) מעולם לא נשאת בעול הציבור, ולא השתתפת בצער הציבור ובצערו,א ו-(ב) לא חשת את כאבו של [כלומר, לא הזדהית עם] הסובל היחיד. כאדם שהתברך בלב טוב, אולי ריחמת לרגע על היתום. היה לך ממון רב ולא חסר לך דבר, ולכן נתת סכום מכובד של צדקה. אולם, חסד כולל יותר מרגש חולף ורגשנות זולה. חסד דורש יותר מדמעה רגעית ומטבע קרה.ב חסד פירושו להזדהות עם הזולת, להזדהות עם כאבו ולחוש אחריות לגורלו. לא הייתה בך מידת החסד השופע הזו [בחיקוי הבורא], לא ביחסיך הציבוריים ולא ביחסיך האישיים.

היית בן דורו של יעקב,4 שנאבק עם לבן, עשו והמלאך במעבר יבוק (בראשית לב:כג-לב). האם עזרת ליעקב בעצה? מי היה יעקב? רועה עני. ואתה? היית עשיר ובעל השפעה. אילו התייחסת ליעקב באהדה הראויה ובחסד איתן, הוא לא היה צריך לעבור דרך כל כך הרבה תלאות.

חיית בימי משה, והיית מיועצי פרעה. האם הנפת אצבע כאשר פרעה הוציא את גזרתו הרעה ש"כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" (שמות א:כב), או כאשר המשעבדים העבידו את אחיך בעבודת פרך? שתקת אז ולא מחית, כי פחדת להזדהות עם העבדים האומללים. לזרוק להם מטבע? כן; אבל להפגין בפומבי למענם? לא! פחדת שיאשימו אותך בנאמנות כפולה.

היית פעיל בדור עזרא ונחמיה, שבי ציון. אתה, איוב, עם עושרך והשפעתך, יכולת להחיש את תהליך יישוב ארץ ישראל ובניית בית המקדש. אולם, אוזנך הייתה חרשת ולא שמעה את הזעקות ההיסטוריות של האומה.

לא יצאת בזעם למחות נגד הסנבלטים, השומרונים ושאר אויבי ישראל שרצו להרוס את היישוב ולכבות את ניצוץ התקווה האחרונה של עם האלוהים. מה עשית בשעה ששבי הגולה זעקו ממעמקי הסבל והייאוש: "כשל כח הסבל והעפר הרבה ואנחנו לא נוכל לבנות בחומה" (נחמיה ד:ד)? ישבת בחיבוק ידיים! לא השתתפת בתלאותיהם של הלוחמים למען היהדות, למען ישראל והגאולה. מעולם לא הקרבת אפילו קורבן אחד למענם. כל השנים הללו דאגת רק לרווחתך ולטובתך בלבד התפללת והקרבת קורבנות:

ויהי כי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדשם והשכים בבוקר והעלה עולות מספר כולם, כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלוהים בלבבם. – איוב א:ה.

האם פעם אחת, איוב, השתתפת בצערו של זר עד כדי תחינה בעבורו? לא, לא עשית זאת! האם אתה יודע, איוב, שתפילה היא נחלת הציבור, ושיחיד אינו בא לפני ה' להתחנן לפניו ולבקש את מילוי צרכיו עד שיגאל את עצמו מבדידות והסתגרות ויצטרף לציבור? האם שכחת שהתפילה היהודית מדברת בלשון רבים ("לעולם יכלול אדם את עצמו עם הציבור" [ברכות ג ע"א]), שהתפילה היהודית היא קישור נפש לנפש וחיבור לבבות סוערים? לא ידעת להשתמש בנוסח התפילה שקבע העם, שהוא לכלול את עצמך בתוך הציבור ולסייע בנשיאת עול חברך. אם נפשך רוצה להבין את תורת תיקון הסבל, עליך לתפוס את סוד התפילה המקרבת את ה"אני" אל האחר. הנוסח המקורי המחבר את היחיד עם חווית הציבור חייב להפוך אצלך לטבע שני; ועליך להבין את רעיון החסד, המתממש על-ידי המתפלל המתעלה מדאגה אישית להתאחדות עם הציבור. לא תצא ידי חובתך בנדיבות חלוקת הפרוטות העלובות שהתברכת בהן. תינצל רק דרך תפילה הנובעת מחווית תלאות הציבור. לא הבנת את תורת החסד, ובזבזת את ברכותי. נסה עתה להבין את לקח הסבל. אולי, מתוך כאב וצער, תוכל לתקן את השגיאות שעשית מתוך נוחות ואושר אשלייתיים.

אמר הקדוש ברוך הוא לרעי איוב, "ועתה קחו לכם שבעה פרים ושבעה אילים, ולכו אל עבדי איוב והעליתם עולה בעדכם, ואיוב עבדי יתפלל עליכם" (איוב מב:ח). הנה, אנסה את איוב פעם נוספת. יעמוד במבחן פומבי. האם יודע הוא עתה להתפלל בעד אחרים ולהשתתף בתלאותיהם? האם למד משהו בשעת התוכחה והזעם האלוהי? האם אימץ לעצמו סגנון חדש של תפילת הציבור המקיפה את הקהילה? אם יתחנן בעדכם, יביא את ישועתו וישועתכם; "כי אם פניו אשא" (איוב מב:ח). אז תדעו שאיוב נגאל ממצרי האנוכיות ונכנס למרחבי האמפתיה הציבורית; ושהבידוד החברתי הסתיים והשתייכות קהילתית הופיעה במקומו. דבר נפלא קרה. איוב הבין לפתע את טבעה של התפילה היהודית. הוא גילה ברגע אחד את קולה הרבים ואת מידת החסד הסוחפת את האדם מהתחום הפרטי אל התחום הציבורי. הוא החל לחיות חיי ציבור, לחוש את כאבי הציבור, להתאבל על אסונותיו ולשמוח ברגעי חגיגתו. ייסוריו של איוב מצאו את תיקונם האמיתי בבריחתו מהכלא שבו מצא את עצמו, וזעם האל שכך. ככתוב: "וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו" (איוב מב:י).